

НЕКЕ ПАРАЛЕЛЕ УПОТРЕБЕ НАРОДНОГ ЈЕЗИКА У
ЊЕГОШЕВУ ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ И ЉУБИШИНУ КАЊОШУ
МАЦЕДОНОВИЋУ

Добро је познато да је Његош у својим главним дјелима, *Лучи микрокозма*, *Горском вијенцу* и *Лажном цару Шћепану Малом*, остварио високе умјетничке домете. То је постигао захваљујући у многоме обликовним својствима својега језика и стила. Већ је у књижевној историји утврђено да су у поменутих дјелима дошли до пуног изражаја кристализиран и хармонизиран стилско-језички исказ, особености сентенциозности, гномичности и афористичности, укратко — лапидаран израз.

Кад се назначена својства Његошева језика и стила погледају генетички, долази се до закључка да су она, знатним дијелом, посредована обликовним карактеристикама црногорских народних говора. Са сигурношћу се може тврдити да је Његош у својим главним дјелима, нарочито у творевинама у којима је у центру пажње обликовање народног живота, стваралачки поступак усмјеравао у правцу асимилирања најбољих својстава народног језика, народне метафорике, лексике и фразеологизама, који су се сударили с „књижевном, књишком“ језичком стихијом, асимилираном из литература наших и појединих европских народа. Као резултат сусрета, укрштања и преображаја тих језичких традиција, надахнутим и обогаћеним пјесниковим властитим стваралачким удјелом, у њима је, како малочас рекосмо, остварен кристализован и хармоничан стилско-језички израз.

Овдје ћемо, на одређеном броју примјера из *Грског вијенца* и *Кањоша Мацедоновића*, покушати показати да Петар II Петровић Његош и Стефан Митров Љубиша, у својим најбољим дјелима, имају идентичан или веома сличан однос према народном језику, да и један и други из народних говора преузимају метафорику, лексику и фразеологизме, необичне језичке спојеве, по-

једине синтагме и цијеле стихове, односно реченице већ умјетнички, у виду сентенција, гнома и афоризама обликоване, да им оба писца, доводећи их у односе с другим елементима дјела, придају властита, шира експресивна значења; организују их и компонују тако да у њиховим интерпретацијама и синтезама попримају стваралачко обиљежје. Често су и сами, по угледу на њих, стварали нове елементе који се ни по чему не разликују, рецимо, од народних сентенција, гнома и афоризама, народне метафорике, лексике и фразеологизама, од обиљежја која су у теорији књижевности позната као општа експресија језика. У таквим случајевима тешко је разлучити стваралачки удио писца од народног казивања. И о томе је, нарочито кад је Његош у питању, било ријечи у науци о књижевности.

Погледајмо поближе примјере из *Горског вијенца*. Кад је о њима ријеч, не само у случају Његоша него и других писаца који су у својим дјелима ишли за потпуним поистовјећењем с народним језиком, веома је тешко дефинисати и регистровати све нијансе осјећања, богатство асоцијација и представног свијета, сва значења народне метафорике, лексике и фразеологизама или, пак, језичке појаве које су сами писци стварали по угледу на „пучко краснорјечје“.

Његош у *Горском вијенцу* често употребљава спојеве двију или више ријечи којима су у народном језику већ остварени метафорички, фигуративни ефекти. Тако, у настојању да у првом колу апострофира распад средњовјековног царства усљед неслоге великаша, он за њих каже да почеше „један другом вадит очи живе“.¹ У овом стиху маркантну стилску вриједност, експресивно обојење има спрег *вадит очи живе*. Њега је пјесник преузео, као готову метафору, из народног језика или епске народне поезије. Он је, у одређеним животним ситуацијама кроз које су током времена пролазили Црногорци, умјесто обичног² садржавао и преносно значење, адекватно је изражавао одређени вид њихових друштвених односа, *неслогу, сукобљавања, међусобна сатирања* која су најчешће долазила због крвне освете. У контексту с осталим метафорама, стилско-језичким елементима, који су опет народног поријекла и колорита (*на Србе разљути, закон погазише, крвнички гонити, забацише владу и државу, царском се крвљу окупаше, на комате раздробеше царство* и др.), емоционално снажно и пластично исказује однос народа према неслози средњовјековних великаша. Међутим, њихово дјејство се овим не завршава него се, посредно, преноси и на догађаје из пјесничке времена. Његош, служећи се методом историјске ретроспективе, осудом средњовјековних великаша у првом колу *Горског вијенца* подстиче црногорске главаре с почетка XVIII стољећа да

¹ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, III издање, Београд 1974, 21, ст. 202.

² Стих у којему се овај спрег налази представља алузију на краља Милутина који је 1314. године ослијепио својега сина Стефана Дечанског.

донесу одлуку о истрази потурица, хоће да их покрене на јединство у борби против Турака. Његов главни циљ је, у ствари, да подстакне у борбу против њих не само своје савременике и сународнике с црногорских територија под турском управом него, нарочито, остале православне хришћане који су или били под Турцима или су, пак, имали вазалне односе према њима.

У жељи да у другом колу кондензовано и сликовито дочара јунаштво Иванбега Црнојевића у сукобу с Турцима, Његош преузима из народа готову метафору *јуначко кољено* („Бег Иванбег, *јуначко кољено*“).³ Њезина изражајна вриједност огледа се у томе што је у народним говорима, у условима готово непрестане борбе Црногораца с Турцима и другим непријатељима, у околностима дјеловања строгих моралних узуса, кад су се у систему моралнога вредновања чојство и јунаштво сматрале врхунским етичким идеалима, епитет *јуначко* повезан с именицом *кољено*, која је, умјесто обичног, попримила преносно значење у смислу *јуначки нараштај, храбро покољење, витешка генерација*. Стога се она, као што је случај и у народним говорима, попут примјера *крваво кољено*, често варира у *Горском вијенцу* и другим дјелима Његошевим, не само у наведеном афирмативном значењу, у смислу *људски род, пород, лоза*, него и као антитеза, негација, у пејоративном значењу, као *погано кољено* („Бранковићу, *погано кољено!*“).⁴

У другом колу налази се и стих „млијеко их српско разгубало!“⁵ Он представља осуду „плахих и лакомих“ који су, послуже поразом на Косову, прешли на ислам. Такав смисао се постиже ефектним, фигуративним односом именице *млијеко* и глагола *разгубало*, народном фразом у значењу *сатрла их, уништила, разлијела храна којом су их мајке отхраниле*. Другим ријечима, храна, мајчино млијеко, нека их разнесе исто онако као што губа уништава људски организам.

Овдје ћемо из првог кола цитирати и стих „Почину нам рђа на оружје.“⁶ И данас се у црногорским народним говорима може чути клетва „Свака рђа на те починула“.⁷ У овом случају њом се жели фигуративно, метафорички, казати да га не само сиромаштина, највећа биједа материјалне природе попане, него да постане и нечовјек, највеће људско ништавило. Његош је ову фразу, преузимајући је из народа, модификовао тако што је у њој само замијенио објекат за који се веже радња; умјесто за *биће* — *човјека*, њезин смисао је везао за предмет — *оружје*. У његовој интерпретацији она сугерира не само да су *престали бојеви Црно-*

³ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 35, ст. 567.

⁴ Исто, 22, ст. 221.

⁵ Исто, 23, ст. 261.

⁶ Исто, 24, ст. 282.

⁷ Потврду за њезино јављање нашли смо, поред осталих мјеста, у Стубици, селу у Пјешивцима.

гораца против Турака, да се оружје више не чује, него истовремено представља и моралну осуду главара због тога што је оружје замукло, борба против Турака престала.

Пошто је неки од Црногораца ставио у грлић шишане (кратке пушке) оца Брунчевића рожину (велики рог), Његош каже „све попада мртво од смијеха“.⁸ Овдје изразито стилско обојење има необични спој *попада мртво од смијеха*. Њим се пластично конкретизује смијешна ситуација у којој се нашао оца Брунчевић. Пјесник га је дословно преузео из народа, гдје је обично дочаравао шале које су Црногорци најчешће приређивали на сједницима.

Томаш Мартиновић прича окупљеним главарима да су на Симуњи побили сватове Касана Алића и с њима Ружу. Затим слиједе стихови:

*Ту смо гдно образ оцрнили
и од бога дио изгубили.⁹*

У првом стиху стилски маркирану вриједност има фраза *гдно образ оцрнили*. Она означава да су Црногорци морално преступили кад су убили Ружу Касанову. Они су направили морални преступ у толикој мјери да је назначеној фрази било потребно придодати и другу, стилски обојену — *од бога дио изгубили*. И ове је фразе Његош позајмио из народног језика с намјером да искаже како се у систему моралног вредновања Црногораца *убиство жене сматра великом срамотом*.

Цитирани примјери и мноштво других које нијесмо наводили упућују на закључак да се Његош у *Горском вијенцу* служио сложеним стилско-изражајним средствима, свим облицима метафоричног казивања, алузијама, асоцијацијама, симболима, алегоријама, заправо настојао је да се приближи својствима наших народних говора. У њему су назначени примјери, односно елементи што творе општу експресију нашег народног језика, попримили поливалентно значење, преносну и разуђену слојевитост. У Његошевој интерпретацији и синтези они животне односе исказују, с једне стране, згуснуто, кондензовано и афективно, стилско-језичким набојима, а, с друге, у читаоцима подстичу сталну радозналост и напор да се снагом имагинације докучи оно што се само наслућује, што је наговјештај, асоцијација, многозначност. На тај начин је Његошево дјело постало умјетнички трајно живо; тим својим квалитетима оно буди интерес нових и нових нараштаја да му се враћају, да у њему сваки пут откривају нешто ново.

Како су у науци о књижевности Андро Гавриловић, Перо Слијепчевић, др Миливој Павловић, др Душан Недељковић, др

⁸ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 29, ст. 412.

⁹ Исто, 32, ст. 497—498.

Јевто Миловић, др Јован Деретић и други аутори на широкој основи писали о удјелу сентенција, гнома и афоризама у Његошеву *Горском вијенцу*,¹⁰ то се ми овдје на њима нећемо више задржавати. Остаје да им поклонимо већу пажњу у *Љубишину Кањошу Мацедоновићу*.

Пишући о Његошеву животу и књижевном дјелу, Стефан Митров Љубиша, између осталог, каже и ово: „Његови умни производи освјетљавају младу нашу књижевност и без икаква ласкања могу се класични звати, јер су у народном духу писани, јер је језик чисто народни... Горски вијенац јест без двојбе једино драматично дјело југославенско савршено. *Лажни цар*, друга његова драма, представља у лијепом виду једну од најбурнијих и анегдотичних епоха Црне Горе. Најпослије у *Лучи микроскозма* Петар је показао дубокост мисли, бистрину разума и недоскочимлу властитост народног језика“ (истакао — В. Н.).¹¹

Као што се из наведеног цитата види, Љубиша је, заједно са Станком Вразом и Јованом Суботићем, био један од првих наших писаца који су још за живота или непосредно после Његошеве смрти изrekli високе оцјене умјетничке вриједности његових главних дјела. Из Љубишина цитата јасно произилази и то да је он три поменута Његошева дјела оцијенио веома високо, годину дана после његове смрти назвао их класичним, стога што су „у народном духу писана“, што је језик у њима „чисто вародни“, што је у појединим од њих осјетио „недоскочиму властитост народног језика“, што ће рећи Његошеву изузетну творачку способност да се народним језиком користи у стваралачке сврхе.

Дајући оцјену умјетничке вриједности Његошевих главних дјела, Љубиша је у њој открио двоје, свој однос према Петру II Петровићу, као пјеснику, и према народном језику. Она упућује на закључак да је он у тим дјелима гледао узоран образац књижевног језика, идеалан примјер творачких могућности народног језика који ваља слиједити.

Већ су у књижевној историји неколика аутора указала на дубоке трагове Његошева утицаја у Љубишинима дјелима.¹² Др Јевто Миловић је, недавно, на основу поређења већег броја при-

¹⁰ Др Александар Младеновић, *Један непознат рад Андре Гавриловића о фразеологији у „Горском вијенцу“*, Зборник радова о Његошу, Цетиње 1972, 99—106; Перо Слијепчевић, *Неколико мисли о Његошу као умјетнику*, Сабрани огледи, Београд 1956, 7—45; др Јевто Миловић, *О процесу стварања код Петра II Петровића Његоша*, Браничево, св. 1—2, Пожаревац 1962, 1—32; др Душан Недељковић, *Његош скупљач и творац народних пословица и стваралачки носилац мисли целог народа*, Стварање, бр. 9—10, 1963, 111—143 и Јован Деретић, *Композиција Горског вијенца*, Београд 1969.

¹¹ Stefan Mitrov Ljubiša, *Sjeni Petra Petrovića Njegoša II, vladike crnogorskog i spisatelja slavenskog*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. II, Zagreb 1852, 209—211; цитат из Стварања, бр. 12, 1974, 1553—1554.

¹² Ново Вуковић, *Љубишин Дојчевић и Његошев Драшко*, Овдје, год. VI, бр. 58, Титоград, март 1974, 11; Саво Вукмановић, *Љубиша и Његош*, Овдје, год. VI, бр. 61, Титоград, јун 1974, 14.

мјера из *Горског вијенца*, *Лажног цара Шћепана Малог* и *Љубишних творевина*, у њима открио подоста позајмица, реминисценција из Његошевих дјела, Његошев „јак утицај на Љубишу“.¹³ А Бранко Бањевић тврди да међу њиховим дјелима постоје не само тематске и мотивске, књижевно-историјске везе, већ много дубље, суптилније и законитије додирне тачке.¹⁴

Бањевић је обратио пажњу и на Љубишин однос према народном језику, па у вези с тим пише: „... Љубиша је осјећао све љепоте и моћи нашег језика. Он је осјетио да се у њему ништа не губи, да он не заборавља, да се у њему и њиме постоји, да он чува све видове постојања, да све муке живота у њему и њиме постају љепота и трајање. Љубиша је видио и осјетио да туђе школе најприје отуђе нашег човјека од свога језика, без којег се не може бити оно што јеси... Као дијете, у талијанској школи, Љубиша се препао од тог отуђења, јер је видио да и његов даровити учитељ Којовић, његов Будванин, пише туђим језиком. У њему се пробудио отпор и он се свом снагом окреће своје језику, вас се претвара у слух, жели да региструје сваку ријеч у свим њеним контекстуалним могућностима, и та тежња за потпуним познавањем свога матерњег језика код њега је постала и остала апсолутна. Ту је себи постављао максималне захтјеве, до поистовјећења са народом, до потпуне непрепознатљивости“.¹⁵

У којој мјери је Љубиша у *Кањошу Мацедоновићу* настојао да се приближи Његошевој стваралачкој употреби народног језика из *Горског вијенца* показаћемо на већем броју примјера.

Кањош Мацедоновић, попут војводе Драшка који у *Горском вијенцу* с главарима води дијалог о Млецима, започиње разговор с властелом и суђама о свом путу у Млетке. Свој први доживљај и виђење Млетака заснива на сусрету са жбирима, што опет подсјећа на Драшково казивање о жбирима и шпијунима. „Кад дођем тамо, навале на мене жбири да ме глобе и гуле“¹⁶ — каже Кањош. У овом примјеру фраза *глобе и гуле* даје изражајну вриједност цијелој реченици, и још шире — читавој епизоди са жбирима. Аутор је преузео, као готову метафору, из народног језика и ставио у уста Кањошу, човјеку из народа. У њој сам глагол *глоби* сугерира *невољу, терет, напаст*, а глагол *гули*, који је изгубио основно и добио фигуративно значење, у смислу *бездушно, немилосрдно некога искоришћавати посредством зеленашења, лихварења*, директно утиче да представа о напасти, невољи поприми јачи интензитет, да прерасте у визију *пљачке до голе коже*, у највећу казну материјалне природе којом су жбири могли казнити Кањоша. Опредјељујући се за ову фразу, Љубиша је

¹³ Др Јевто Миловић, *Љубиша и Његош*, Стварање, бр. 12, 1974, 1553.

¹⁴ Бранко Бањевић, *Природни путеви ка синтези*, Стварање, бр. 12, 1974, 1564.

¹⁵ Исто, 1566—1567.

¹⁶ Стјепан Митров *Љубиша, Целокупна дела*, књига прва, Београд (с. а.), 154.

показао смисао у проналажењу ријечи којима ће се тачно и складно објективизирати ситуација, језичких реквизита који ће бити примјерени фиксирању сусрета Кањоша са жбирима.

У Кањошеву приповиједању јавља се и ова реченица: „И тако ми данашње царице неђеље, како ми ђаво бјеше попио свијест, да не умаче у двор, хоћаш га мачем предвојестручити...“¹⁷ Стилско-језичку вриједност, поред глагола *предвојестручити*, даје јој народна фраза *ђаво бјеше попио свијест*. Њом се овдје конкретизује Кањошево *психолошко стање, нестанак памети, стање изгубљености* проузроковано невољама што их је имао у сусрету са жбирима. Фраза *ђаво попио* у народном језику увијек означава да је *нешто без трага nestало, да га је ђаво однио*. Као што се Његош у *Горском вијенцу* користи синтагмом *памет попити* у значењу *некога залуђети, нечим запитети дотле да памет изгуби* („Збиља ти је памет сву попила“),¹⁸ тако и Љубиша употребљава фразу *попити свијест*.

У продужетку малочас наведеног мјеста стоји ова реченица: „Те ја, онако помамљен, по граду обијај и вратоломњај док ме добра срећа нагна на једнога Доброћанина“.¹⁹ Она у цјелости представља типичан примјер народног казивања. Такав карактер јој нарочито дају ријечи *помамљен, обијај и вратоломњај*. Њима се, с једне стране, задржава *стање психолошке изгубљености, Кањошева емоционалног потреса*, а, с друге, исказују *осјећања љутње, бијеса* изазваних односом жбира према њему. Са стилско-језичког становишта посебно је занимљив облик *вратоломњај*. И њега је, по свој прилици, Љубиша преузео из народа, гдје је скован према народној фрази *врат ломити* која се често сусреће у епским народним пјесмама, у значењу *потуцати се, гинути*.²⁰

У даљем дијелу приповијетке слиједи примјер: „Чекај, чекај, три дебела сата, док ми се од јада сави туга“.²¹ И овдје је Љубиша *психолошки портретирао* својега Кањоша Мацедоновића. То је постигао синтагмом *три дебела сата* и фразом *од јада сави туга*. И једну је и другу преузео, као готова стилско-изражајна средства, из народног језика. У фрази *од јада сави туга* осјећања љутње, бијеса трансформишу се у осјећање туге које се, као што је то случај у фрази *туга сави на дроб*, истовремено испољава и у муци, болним, физичким манифестацијама.

Кад је ријеч о фигури у којој се именица *јад* јавља као једна од главних, носећих ријечи, у везу с њом треба довести и реченицу: „Смрче се, а ја не јио ништа, но се напунио — јада од

¹⁷ Исто, 155.

¹⁸ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 63, ст. 1276.

¹⁹ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 155.

²⁰ На овакав закључак о глагоду *вратоломњати* дошли смо на основу упозорења Радована Зоговића који нам је рекао да је у Пиперима чуо глагол *млатогузати*.

²¹ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 155.

грла до димања, пак ми се дроб натегнуо да прсне“.²² Њезино изразито стилско-језичко обојење, поред осталог, одређују спојеве *ви напунио — јада од грла до димања и дроб натегнуо да прсне*. И у овом случају Љубиша фиксира психо-физичко стање Кањоша Мацедоновића — глад и осјећања љутње, бијеса, изгубљености, беспомоћности што су проузрокована његовим узалудним обијањем и потуцањем цијелог дана по граду. То постиже народном фразом *напунио јада*, која се и данас у том облику и значењу чује у нашем народу, затим као *јади те убили* или у другим варијацима. У жељи да оствари живо, пластично казивање које се поистовјеђује с народним приповиједањем, с њом је довео у однос синтагме *од грла до димања и дроб натегнуо да прсне* у значењу да су стање *глади и осјећања љутње, бијеса, изгубљености и беспомоћности* у *Кањошу превршили сваку мјеру*.

У реченици: „Стану они људи да се брукату, видећи ме шаку јада, но један који ме све гледаше рече . . .“,²³ народном фразом *шака јада* више се Кањош не портретира психолошки, већ *физички, као човјек веома малог раста и нечемуран, посве неугледан*, фигуративно — у тој мјери физички слаб да у *шаки може стати*.

У народном језику именица *јад* се јавља и у облику *ни пџ јада*. Отуда је и Љубиша преузео у своје дјело: „Нанесе ме неки гријех да овђе лудо погинем; пак да је за кога *ни пџ јада*, но за ове страшиве и надуте никове“.²⁴ Овдје јој значење одређује контекст: *кад би Кањош погинуо за некога ко је вриједан, за кога се исплати погинути, не би била велика штета*.

У различитим варијацијама појављује се не само именица *јад* него и *шака*. У малочас наведеном примјеру била је повезана с именицом *јад*, а у сљедећој реченици се везује с именицом *људи*: „ . . . а ми, *шака људи* на похарици с мора и са сува . . .“²⁵ С обзиром на то да је доведена у нови однос, очевидно је да јој се промијенило и значење. У новом контексту она означава *малч број људи* изложених пљачки и с мора и са сува.

Наведени примјер, као и претходни случајеви у којима се јављају именице *јад* и *шака* као носеће ријечи, илуструју богатство значења и нијанси различитих стања и осјећања што их посједује народни језик у Љубишиној интерпретацији и синтези.

У *Кањошу Мацедоновићу* има и ова реченица: „ . . . ми смо вазда по једнога господара имали, који нас је за перчин држао . . .“²⁶ Очито је да у њој стилску вриједност има народна фраза за *перчин држао*. Употријебљена је као фигура са жељом да се што пластичније дочара *сурова власт господара над народом*.

²² Исто, 156.

²³ Исто, 156.

²⁴ Исто, 156.

²⁵ Исто, 163.

²⁶ Исто, 162.

Стилско-изражајну вриједност има и синтагма *камена погодба* погодно у овом примјеру: „... да ти је *камена погодба* с јачијем...“²⁷ Доводећи придјев *камена* у однос с именицом *погодба*, Љубиша је, попут народних фразеологизама у којима се именица *кам* јавља у различитим облицима и значењу,²⁸ згуснуто, умјетнички ефектно сугерирао да је свака *погодба слабијег с јачим слаба, ништавна*.

Овдје наводимо и неколико примјера поређења грађених попут оних у народним говорима: „... али ту *госпоре као пљеве*...“;²⁹ „*Сви се око мене окупе као тигре око ћука*...“;³⁰ „... *изиде један ђед, сијед као овца*...“³¹ У свима њима народни карактер имају елементи с којима се врше поређења, дјелови који највише утичу да су они попримили експресивно обојење.

Да је Љубиша у *Кањошу Мацедоновићу* заиста настојао да у погледу коришћења народног језика слиједи Његоша из *Горског вијенца* могу да покажу и конкретне језичке реминисценције. Др Јевто Миловић је у поменутом чланку навео фразу из *главе цијела народа* као примјер који је Љубиша употрежио у *Кањошу* („Него ми направљајте путни лист, нека зна дужде да идем из *главе цијела народа*“)³² под директним Његошевим утицајем из *Горског вијенца* („*Ка* је ова пјесна изведена? / Из *главе је цијела народа*“).³³ Миловић је из Љубишина дјела цитирао и глаголе *набило* и *хрхнут* („... а црква се напунила госпоре и *набило* једно на друго да не могу *хрхнут*“)³⁴ као позајмице из истог Његошева дјела („*Све се наби, да крхнут не може*“).³⁵

У *Кањошу Мацедоновићу* има језичких реминисценција из *Горског вијенца* и поред примјера што их је навео проф. Мило-

²⁷ Исто, 163.

²⁸ Јоксим Радовић у књизи *Добра нема ће људи нема*, НИП „Побједа“, Титоград 1975, 133—134, доноси народне клетве у којима се јавља именица *кам*:

Каменом му стале!
Камен га довијек тука!
Камен му у младос!
Камен му у дом!
Камен му у наду!
Камен му у снагу!
Камен му у живот!
Камен му у вјеридбу!
Камен му у женидбу!

Камен му у срећу!
Камен му у нафаку!
Камен му у радос!
Камен му у милос!
Камен му у напредак!
Камен му у главу!
Камен мјесто среће љубио!
Каменом му се срећа провргла!
Камен у колијевку повио!

Каменом душу залио!

²⁹ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 159.

³⁰ Исто, 159.

³¹ Исто, 159.

³² Исто, 164.

³³ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 24, ст. 292—293.

³⁴ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 169.

³⁵ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 74, ст. 1569.

вић. Тако ријечи *ћук* и *тица* из малочас наведеног поређења асоцирају на исте ријечи што их је Његош употребљивао, такође у поређењу, у својему дјелу („дан и народ како *ћуку тича*“).³⁶ Наведени стих се иначе налази у почетном монологу владике Данила који је, нарочито својим визијама турских освајања широм свијета, Љубиши могао послужити као повод да напише и ове ријечи: „Паде Србија, паде Босна, а сад ће за који час Арбанија! . . . Падоше силна царства и клонуше страшне војске пред силом азијацком. Запад стријепи, а исток стење, потоња му се угаси свијећа; а ми, шака људи на похарици с мора и са сува, да се ми бијемо, ’вако пестима у главу!“³⁷ Положај „шаке људи“ (Паштровића), окружених Турцима и Млечанима, у Љубишиној визији унеколико подсећа на положај у којему се у *Горском вијенцу* наша стијешњена Црна Гора послѣје турских освајања. Чак и глагол *стење* из назначеног цитата има своју паралелу у Његошеву дјелу („Земља *стење*, а небеса *ћуте*“).³⁸ И за глагол *чепукајући* у *Кањошу Мацедоновићу* („ . . . за њим *чепукајући* испаде дужд“)³⁹ постоји паралела у *Горском вијенцу* („па *чепука* тамо и овамо“).⁴⁰ Уз то се сличности намећу и у погледу фразе *не угонета*; Љубиша пише: „Виђе суђе да *не угонета* . . .“,⁴¹ а Његош: „Ефендија, ти *не угонета*.“⁴² Овдје треба рећи да и Љубишина фраза, својим почетним ријечима: „*Лијепо ли ова* господа мажу и шарају . . .“⁴³ унеколико подсећа на Његошев стих из *Горског вијенца*: „*Лијепо ли ова сабља чита*.“⁴⁴ И реченица: „Ако погинеш *оплакаћемо те дивно* . . .“⁴⁵ из *Кањоша Мацедоновића* асоцира на Његошеве стихове: „*дивне ли га очи оплакаше, / дивна ли га уста ожалмише*“.⁴⁶

У прилог тврдње да је Љубиша у *Кањошу Мацедоновићу* попут Његоша у *Горском вијенцу* из народног језика преузимао готове пословице или, пак, по угледу на њих стварао нове, што ће рећи да су и у његовој главној дјелу дошла до изражаја својства сентенциозности, гномичности и афористичности, али не ни

³⁶ Исто, 14, ст. 21.

³⁷ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 162—163.

³⁸ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 37, ст. 630.

³⁹ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 159.

⁴⁰ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 28, ст. 405.

⁴¹ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 159.

⁴² *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 41, ст. 734.

⁴³ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 160.

⁴⁴ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 97, ст. 2062.

⁴⁵ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 164.

⁴⁶ *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, књига трећа, 64, ст. 1306—1307.

приближно колико у Горском вијенцу, иду и сљедећи примјери: „Не мјере се љући пећу, но срцем и памећу“;⁴⁷ „Боља поштена истрага, него срамотна натрага!“;⁴⁸ „... бољи и виши поћоше бољијема и вишијема, а ја једва вас допадох“;⁴⁹ „... како су чинили, тако су и обршили“.⁵⁰

*

Из свега реченог даду се извући сљедећи закључци: и Његош у Горском вијенцу и Љубиша у Кањошу Мацедоновићу су испољили настојање да се у погледу језика и стила приближе најбољим својствима народних говора, да из њих асимилирају метафорику, лексику и фразеологизме, да израз у својим најбољим дјелима обогате особеностима сентенциозности, гномичности и афористичности. По угледу на њих су и сами стварали нове елементе, обликовна средства која посједују народни дух и карактер. У вријеме кад су они писали народни говори су достигли ниво развоја, и структурални и стилско-изражајни, који је омогућавао да у њиховим дјелима дође до изражаја стваралачка употреба народног језика.

У погледу језика и стила Љубиша је стајао под директним утицајем Његоша. У његовим дјелима је гледао узоран образац књижевног језика, идеалан примјер стваралачке примјене народног језика који ваља слиједити. То могу да потврде не само ријечи које смо цитирали већ и, нарочито, језичке и друге реминисценције из Горског вијенца у Кањошу Мацедоновићу, трагови утицаја који упућују на закључак да је Његош Љубиши био узор од којег се није било лако одвојити. То му је могао постати не само стога што и један и други припадају истом, црногорском народу, него, посебно, и због тога што су стварали на веома блиским говорима, што припадају истој књижевности. Другим ријечима, додирне тачке у њиховим дјелима, и поред тога што је Његош живио и стварао у слободном дијелу Црне Горе, а Љубиша у њезином дијелу од туђина окупираном, у Црногорском приморју, чије је становништво учествовало у борбама с осталим Црногорцима и помагало ослободилачку борбу у другим дјеловима Црне Горе, условљене су и односима који, поред осталог, чине да и један и други припадају црногорској књижевности. У ствари, Љубиша је могао слиједити Његоша, наравно не као епигон већ плодотворно, захваљујући блискости тих односа, духовној сродности понајвише проузрокованој тим односима. Уосталом, по угледу и у духу језичких и других народних традиција асимилираних у Његошева најбоља дјела створена су значајна литеарна остварења само у црногорској књижевности.

⁴⁷ Стјепан Митров Љубиша, нав. дјело, 157.

⁴⁸ Исто, 162.

⁴⁹ Исто, 165.

⁵⁰ Исто, 170.

И Његош и Љубиша су у својим најбољим дјелима испољили способност интензивног доживљавања народног језика, дар, умијеће да доведу ријечи у различите, необичне односе и контексте. Њиховим стваралачким комбиновањем остваривали су згуснут, кондензован стилско-језички израз. Наиме, у њиховим интерпретацијама и синтезама народни језик се организује и манифестује у виду многобројних и разноврсних пјесничких фигура: њиме се исказују богатство значења, асоцијација и представног свијета, различита стања и нијансе осјећања, морални и други животни односи. Све то у читаоцима одјекује веома снажно, инспиративно; за њих представља доживљај стога што је језички примјерено њиховом начину доживљавања и поимања свијета и живота, народном бићу које је, као уосталом и сам језик, вјековима стварано. Различита значења, стања и осјећања у фигуративно грађеним, необичним спреговима ријечи и синтагмама често се укрштају и мијешају, па их је тешко и одредити, смисао им ухватити. Ово се нарочито односи на Његошев *Горски вијенац*. Из тих разлога поједина мјеста у њему за многе књижевне анализачаре и коментаторе представљају праву загонетку. Због тога се, и кад је Љубиша у питању, за читаоце из других крајева, уз његова дјела штампају опсежни рјечници непознатих или мање познатих народних и других ријечи и фраза. Међутим, све то њиховим најбољим дјелима обезбјеђује трајну умјетничку вриједност, општечовјечанско и свевремено значење и трајање.